

Bachelorgradsoppgave

Inkludering av funksjonsnedsatte barn

Hvordan kan man inkludere barn med nedsatt bevegelsesevne i uteleken i barnehagen?

Including children with impaired mobility

How can children with impaired mobility be included in outdoor play in the kindergarten?

Skrevet av: Rikke Brevik

BLU 360

Bachelorgradsoppgave i Førskolelærerutdanning

Lærerutdanning

Høgskolen i Nord-Trøndelag - 2015

Forord

Gjennom arbeidet med denne oppgaven har jeg lært veldig mye om et tema jeg hadde lite kunnskap i fra før. Interessen for inkludering av funksjonsnedsatte barn har vært tilstede i flere år. Viktigheten av å være en del av et fellesskap er spesielt viktig for meg. Jeg har lært mye om inkludering og om tilrettelegging av uteområdet.

Tusen takk til informanten for all informasjon til min bacheloroppgave. Jeg vil gjerne takke min veileder Elin for alle tips, veiledninger og all konstruktiv kritikk. Jeg vil også gi en stor takk til Lise Helen for oppmuntring, motivasjon, leserunder, hjelp og masse humor.

Selfølgelig skal også Daniel, min samboer, takkes for all hjelp underveis, mat og motivasjon. Og til slutt vil jeg takke familien min for all støtte underveis i utdanningen!

Levanger, mai 2015

Rikke Brevik

Sammendrag

Formålet med oppgaven for meg personlig var å få innsikt i inkluderingen og tilretteleggingen av de bevegelsesnedsatte barna. Jeg har gjennomført intervju med en informant som er utdannet ergoterapeut, men som jobber i stillingen som støttepedagog. Et underliggende formål er å belyse viktigheten av å inkludere og tilrettelegge for alle barn uansett funksjonsnivå. Oppgaven er bygd opp med et teorikapittel, et resultatkapittel og et drøftingskapittel der funnene av teori og resultat blir drøftet opp mot hverandre og mine egne refleksjoner. Gjennom oppgaven vil man finne tre hovedpunkter som jeg mente var essensielle for min oppgave. Inkludering, personalets rolle og uteområdet. Til slutt vil jeg legge frem min konklusjon som en avslutning på oppgaven. Der vil det bli belyst hvordan jeg mener man kan inkludere barn med nedsatt funksjonsevne i uteleken på best mulig måte.

Innhold

1. INNLEDNING	5
1.1. Oppgavens oppbygging	6
1.2. Avgrensning	6
2. TEORI	6
2.1. Begrepsavklaring	7
2.2. Inkludering av barn med nedsatt bevegelsesevne i uteleken	8
2.3. Personalets rolle.....	9
2.4. Uteområdet	10
3. METODE	11
3.1. Kvalitativ metode	11
3.1.1. En pragmatisk tilnærming.....	12
3.2. Valg av informanter	13
3.3. Etisk hensyn.....	13
3.4. Analyse av datamateriell.....	13
4. RESULTATER	14
4.1. Informantens definisjoner	14
4.2. Informanten om uteleken	14
4.3. Informanten om personalet	15
4.4. Informanten om uteområdet	16
5. DRØFTING	17
5.1. Inkludering av barn med nedsatt bevegelsesevne i uteleken	17
5.2. Personalets rolle.....	19
5.3. Uteområdet	20
6. KONKLUSJON	22
6.1. Egne refleksjoner	23
7. LITTERATURLISTE	24
8. VEDLEGG	26

1. INNLEDNING

Barnehagebarn med nedsatt funksjonsevne skal ha tilgang til alle deler av anlegget inne og ute på lik linje med andre brukergrupper. Dersom det er nødvendig med særskilt tilrettelegging, for eksempel på grunn av barnets funksjonshemming, må kommunen påse at barnets behov blir ivaretatt. Dette krever et godt samarbeid mellom barnehagen og foreldrene.

(Meld. St. 41, 2008-2009, 12.2)

Min problemstilling: «Hvordan kan man inkludere barn med nedsatt bevegelsesevne i uteleken i barnehagen?»

Interessen for å lære om funksjonsnedsettelse har vært tilstede i mange år, derfor ble valget om å skrive i forhold til temaet barn med nedsatt funksjonsevne veldig attraktivt. I utgangspunktet hadde jeg lite kunnskap om området, undervisningen i forhold til temaet har vært minimal. Dermed gikk jeg inn i denne oppgaven med et ganske så åpent sinn, men hadde selvfølgelig noen håp om hva som kom til å møte meg gjennom teori og intervju. Etter denne oppgaven er jeg selvfølgelig ikke utlært, men har en bedre forståelse for hvordan man kan inkludere barna med nedsatt bevegelsesevne i uteleken. Noe som jeg kan få stor bruk for i mitt arbeid senere i barnehagen.

Barn med funksjonsnedsettelse fortjener å bli inkludert på lik linje med alle andre.

Inkluderingen kan derimot være noe vanskeligere og de voksne må være mer tilstede i det som skjer. For at barn med nedsatt funksjonsevne skal kunne bli inkludert, må også en del tilrettelegging til. Denne tilretteleggingen kan være alt fra bredere sklier og sandkasser til flatere uteområde eller aktiviteter som er lagt til rette etter funksjonsnivået hos barnet.

1.1.Oppgavens oppbygging

Jeg har valgt å dele oppgaven min opp i ulike kapittel og underkapittel for å prøve å holde det så ryddig og oversiktlig som mulig.

I kapittel 2 presenterer jeg den relevante teorien for problemstillingen min. Her ligger også min avklaring på viktige begreper i oppgaven. I kapittel 3 skriver jeg om hvilken metode jeg har valgt å bruke for å få frem den informasjonen jeg ønsker og trenger for å kunne svare på problemstillingen min. Her skriver jeg da om den kvalitative metoden, og litt informasjon om etiske betraktninger, valg av informant og litt om analyse av datamateriell.

Resultatet fra intervjuet jeg hadde i forbindelse med bacheloroppgaven kommer i kapittel 4. I kapittel 5 kommer drøftingen av funnene opp mot teorien og problemstillingen. Og til slutt i kapittel 6 er min konklusjon opp mot problemstillingen jeg har valgt meg.

1.2.Avgrensning

Barn med nedsatt funksjonsevne er et ganske stort tema, og jeg har derfor valgt å begrense oppgaven til barn med nedsatt bevegelsesevne. For å gjøre oppgaven enda mer avgrenset valgte jeg også å skrive om inkludering av barn med nedsatt bevegelsesevne i uteleken. Uteleken utspiller seg i barnehagens uteområde, altså det området innenfor barnehagens inngjerding.

2. TEORI

Funksjonsnedsatte barn er barn med en skade eller som har et avvik. Barn med nedsatt bevegelsesevne er de som har en skade eller avvik på noe som gjør at deres evne til å bevege seg blir svekket. Selv om teorien ofte henviser til *nedsatt funksjonsevne* som begrep, velger jeg å vinkle dette opp mot *nedsatt bevegelsesevne*, da dette inngår i problemstillingen. Mitt hovedfokus har vært boka til Ellen Beate Hansen Sandseter, Trond Løge Hagen og Thomas Moser (Barnas barnehage 3), denne boken inneholder mye relevant stoff som passer til min oppgave.

Jeg har brukt Barne- og familiedepartementet sitt temahefte «Barnehagens fysiske miljø» flittig. Jeg har også brukt andre bøker og temahefter som for eksempel: Temaheftet for barn med nedsatt funksjonsevne og rammeplanen. Teoretikerne jeg har brukt har vært enige i sine tekster.

2.1. Begrepsavklaring

Før jeg går inn på ulike teorier som beskriver de ulike temaene oppgaven omhandler, skal jeg definere noen av de grunnleggende begrepene som blir brukt. Disse begrepene er viktige å definere for å forstå oppgaven og hva jeg legger i begrepene. Jeg velger å avklare begrepene funksjonsnedsatte barn, inkludering, og universell utforming.

Funksjonsnedsatte barn er barn med en skade eller som har et avvik. Barnet kan ha en funksjonsnedsettelse over en liten periode eller en varig funksjonsnedsettelse og dette kan handle om en skade i en kroppsdel eller tapt funksjon i en kroppsdel. For eksempel nedsatt syns-, bevegelses-, eller hørselsfunksjon eller nedsatt kognitiv funksjon.

(Kunnskapsdepartementet, 2008, s. 8) Nedsatt bevegelsesevne, som er hovedfokuset i oppgaven avklares slik: Nedsatt bevegelsesevne kan føre til problemer med forflytning eller med bevegelser (Wikipedia, 2014).

Inkludering handler om å påvirke og å få være med i fellesskapet. Det er der mennesker med ulikt språk, sosial bakgrunn, religion og etnisitet er en del av et fellesskap, hvor de skaper trygghet, samhold og tilhørighet (Naku, 2014). «Inkludering betegner en prosess og et mål hvor deltakelse i fellesskapet er bygd over forskjellene.» (Fug, 2015). Inkludering er noe som må skapes av de deltakende i gruppen, det vil da si at det er viktig å bygge på hverandres forskjeller og egenskaper.

Universell utforming vil si at områder er utformet og tilrettelagt uansett hvem du er og hvilken funksjonsevne du har. Det skal gjøre det enklere for alle å bevege seg i området og orientere seg uten behov for spesiell tilpassing, det å kunne klare seg selv uten ekstra tilrettelegging og hjelpemidler, og å bli inkludert i samfunnet (Miljøverndepartementet, 2007, s. 6).

2.2. Inkludering av barn med nedsatt bevegelsesevne i uteleken

I følge SSB (Statistisk Sentralbyrå) (Rønning, 2001) oppgis hele ni prosent av barn i alderen null til seks år å ha en sykdom, skade eller et helseproblem som påvirker hverdagen i høy eller noe grad." (Ytterhus i Sandseter, Hagen & Moser, 2010, s.208). Av disse ni prosentene har tre prosent vanskeligheter med lek, grunnet en funksjonshemming, skade eller sykdom. På bakgrunn av disse tallene kan vi anta at det finnes rundt 8000 barn med funksjonshemming i norske barnehager (Ytterhus i Sandseter m.fl, 2010, s.208).

«Barnehagen skal gi barn muligheter for lek, livsutfoldelse og meningsfylte opplevelser og aktiviteter.» (Barnehageloven, 2005, §2 Barnehagens innhold)

I Ytterhus (i Sandseter m.fl, 2010, s. 202-203) beskrives det hvor viktig synliggjøring av fysisk aktivitet er i forhold til sosial inkludering og deltakelse for funksjonsnedsatte barn. Det å ha en funksjonsnedsettelse kan ofte være trøblete og upraktisk i ulike situasjoner i hverdagen. Men hvis menneskene som er rundt barnet legger til rette aktivitetene og i omgivelsene, viser de hvor lite relevant det er at barnet har en funksjonsnedsettelse. Å kjenne at man blir inkludert selv om noe tar litt lengre tid og at man kanskje trenger litt mer hjelp er veldig viktig for selvfølelsen.

Barnehagen skal legge fysisk og organisatorisk til rette for variert lek. Barnehagens innhold bør inspirere til fantasi, skaperglede og livsutfoldelse. Personalet må være tilgjengelige for barn ved å støtte, inspirere og oppmuntre barna i deres lek. Dette vil også danne grunnlag for å sikre at alle barn får gode erfaringer og en opplevelse av å mestre samspillet med andre barn i lek.

(Kunnskapsdepartementet, 2011, s. 32)

Ytterhus (i Sandseter m.fl, 2010, s.210) skriver om det å bli inkludert med andre barn i barnehagen uansett funksjonsfriskhet er viktig. Å utvikle den sosiale kompetansen, føle seg som en del av gruppen og delta i aktivitetene og det andre som skjer i barnehagen. Barn som har en funksjonsnedsettelse blir ofte tatt ut av gruppen for å få drive med tilrettelagte aktiviteter eller fysisk trening. Når barnet blir tatt ut av gruppen deltar de andre barna lite eller ingenting i de aktivitetene som er spesielt tilrettelagt for enkeltbarnet med funksjonsnedsettelsen.

«Spontaniteten og gleden over å erfare, bli kjent med og nyte sin egen kropp eller å dele erfaringer med jevnaldrende trer således lett i bakgrunnen om fagfolk ikke er spesielt oppmerksomme nettopp på dette.» (Ytterhus i Sandseter m.fl,2010, s.211).

Alle barn har behov for å oppleve mestring og glede i hverdagen. Dette er veldig viktig uavhengig av funksjonsnivå. Ved at barnehagen tilrettelegger uteområdet og har eventuelle hjelpemidler, hjelpes barna med nedsatt bevegelsesevne til å bli mer selvstendig. Det å klare å være med på aktiviteter sammen med de andre, uansett forutsetninger er viktig for å utvikle en god selvfølelse (Andersen, i Barne- og familiedepartementet, 2000, s. 21). Den fysiske aktiviteten kan absolutt øke selvfølelsen, og den sosiale kontakten med barna i barnehagen.

Men det kan også gjøre at barna blir inaktiv og får en redusert selvfølelse hvis de ikke får til aktivitetene eller at tilgangen er begrenset. Barn med nedsatt funksjonsevne har lettere for å bli ekskludert fra det sosiale, derfor er tilretteleggingen og inkluderingen veldig viktig for å forhindre dette (Ytterhus, i Sandseter m.fl, 2010, s. 207).

2.3. Personalets rolle

Personalet har ansvar for at alle barn, uansett funksjonsnivå, alder, kjønn og familiebakgrunn får oppleve at de selv og alle i gruppen er betydningsfulle personer for fellesskapet. Barnehagen skal være et miljø hvor ulike individer og ulike kulturelle ytringer møtes i respekt for det som er forskjellig.

(Kunnskapsdepartementet, 2011, s. 23)

En støttepedagog eller spesialpedagog skal være en brobygger mellom resten av barnegruppen og barn med nedsatt funksjonsevne (Temaheftet, 2008, s. 46). Selv om et barn har en funksjonsnedsettelse er barnet en fullverdig aktør i andres liv og i sitt eget. Det er viktig å rette oppmerksomheten mot barnets personlighet, aktivitetene, og interessene barnet er aktiv i (Temaheftet, 2008, s.36).

Når man tilrettelegger det lekende samspill mellom voksen og barn, økes mulighetene for barnas deltakelse i leken. Betydningen av å tilhøre et lekende fellesskap har stor betydning for opplevelsen barna får av barndommen. I et lekende fellesskap har både voksne og barna lov til å prøve og feile. Fokuset den voksne har er heller på gode løsninger enn på reglene i leken og at den voksne behandler barna likeverdig (Pape, 2013, s. 56).

2.4. Uteområdet

"Barnehagens fysiske miljø skal utformes slik at alle barn får gode muligheter for å delta aktivt i lek og andre aktiviteter." (Kunnskapsdepartementet, 2011, s.22). Med det mener Kunnskapsdepartementet (2011) at i tilretteleggingen av det fysiske uteområdet må man ta hensyn til alle barn, uavhengig av alder og ferdighetsnivå. De poengterer også at man må ta hensyn til de funksjonshemmedes barrierer i utformingen av barnehagene.

Det bør være basert på universell utforming som betyr at uteområdet og byggverk skal utformes slik at alle skal kunne bruke det uavhengig av funksjonsnivå. Det skal tilpasses så godt som mulig slik at man kan unngå å måtte bruke hjelpemidler eller spesielle tilpasninger.

Når et barn med bevegelsesproblemer kommer ut i ulendt terreng kan det hende at de trenger mer hjelp for å komme seg fremover og klare å utføre eventuelle aktiviteter og oppgaver. Noen kan også bli hjelpeløse på sandunderlag, i snø eller bakker (Andersen i Barne- og familiedepartementet, 2000, s 21). Steinsvik (i Barne- og familiedepartementet, 2000, s. 14-15) skriver at når uteområdet i barnehagen er godt tilrettelagt er det lettere å stimulere behovet for fysisk aktivitet og for utforskingen.

Andersen (i Barne- og familiedepartementet, 2000, s. 21) hevder at det er viktig for barn med nedsatt bevegelsesevne å delta i utelek, noe som gir mulighet for trening, læring og stimulering. I utemiljøet kan det tilrettelegges på en helt annen måte enn i innemiljøet for fysisk aktivitet og sansestimulering. Og spesielt den grovmotoriske leken er i fokus her. "Det har samtidig vist seg at når uteområdet utformes med tanke på integrering av funksjonshemmede barn, får lekeområdet svært gode kvaliteter for alle barn." (Andersen i Barne- og familiedepartementet, 2000, s. 21).

Funksjonshemmede barn opplever på ulike måter begrensninger når de skal delta i leken. Det kan være miljøet som ikke inviterer til lek, eller de mangler selv initiativ til å leke. Mange lekeplasser betegnes som handikaptilpasset, men ofte er de tilrettelagt uten tanke på at det også skal være mulighet for å delta i leken. I de fleste tilfeller dreier det seg om at adkomsten til et lekeapparat er tilrettelagt, men at barnet likevel ikke kan delta.

(DELTA senteret, 1999, s. 6)

Noen barn trenger også ofte hjelp av en voksen. Da er det veldig viktig at det er tilrettelagt at den eventuelle voksne har mulighet til å være med i for eksempel sklia. Dette betyr at sklia må være større enn normalt for å romme to personer. At lekeapparatene må tilrettelegges er veldig viktig for inkluderingen. At husken er større eller at sandkassen er på påler.

Hvis sandkassen er på påler kan den fungere som et bord, da kan for eksempel et barn i rullestol plassere stolen under og de andre barna kan stå rundt (Andersen, i Barne- og familiedepartementet, 2000, s. 21). De fysiske rammene vi gir barna ute, vil enten hindre eller forsterke mulighetene for bevegelse (Jørgensen, i Sandseter m.fl, 2010, s. 246).

3. METODE

For å skrive en bacheloroppgave må man på forhånd ha en metode å gå ut ifra for innsamling av datamateriale. I dette kapitlet forklarer jeg hvilken metode jeg har brukt og hvorfor.

3.1. Kvalitativ metode

Jeg har valgt en kvalitativ forskningsmetode baserer seg på ting man ikke kan måle. Det er tekster, meninger, ord og så videre som man som oftest henter fra få personer.

Intervjumetoden jeg har valgt er semistrukturert, som defineres som et intervju der begge parter prater åpent om temaet, delvis styrt av en intervjuguide (Bergsland & Jæger, 2014, s.71). Jeg har valgt å bruke semitrukturert intervju, for å prøve å finne svaret på problemstillingen min i denne oppgaven.

For min del var det å bruke intervju det beste alternativet for å få frem meningene og erfaringene jeg trengte. ”Kvalitative metoder går mer i dybden og vektlegger betydning [...] Kvalitativ forskningsmetode kan brukes til systematisering av og gi innsikt i menneskelig uttrykk” (Bergsland & Jæger, 2014, s.66).

Metoden jeg har valgt er gunstig fordi jeg ønsker å undersøke hvordan enkeltmennesket reflekterer over temaet og hva deres perspektiv er på det. Jeg oppnår altså å få data fra informant med god erfaring, noe som gir et bra grunnlag for oppgaven. Det er ikke utelukkende bare positive aspekter ved metoden, svakheten er at resultatet vil basere seg på data fra kun en informant. På den måten kan en ikke generalisere resultatet. Derfor vil jeg bruke metoden til å få frem gode refleksjoner som igjen kan brukes til drøfting og kobles opp mot relevant teori.

3.1.1. En pragmatisk tilnærming

Jeg mener at jeg har en pragmatisk tilnærming til metoden. Mellom induktiv og deduktiv tilnærming finner vi pragmatisk tilnærming.

På forhånd har man gjerne en antakelse om det man studerer, men det som var forventet, skjedde ikke. Eller det kan være at ting man ikke hadde tenkt på forhånd, kan dukke opp underveis. Abduksjon framhever med andre ord det dialektiske forholdet mellom teori og empiri, altså en pendling mellom etablert teori og egen empiri.

(Bergsland & Jæger, 2014, s.67).

Mine intervju ble gjennomført ansikt til ansikt med informanten, jeg valgte å gjøre dette for å enklere få utgreide svar og muligheten for å komme med oppfølgingsspørsmål hvis jeg hadde. Jeg nevne også tidligere i teksten at jeg valgte å ta opp intervjuet, dette for å kunne konsentrere meg om det informanten sa underveis, for å slippe å fokusere på å skrive samtidig.

3.2. Valg av informanter

For å svare på problemstillingen min har jeg valgt informanter strategisk. Jeg har valgt å bruke én informant i én barnehage, og en av grunnene til at jeg velger å bruke kun en informant er at jeg tror at dette gir tilstrekkelig med data for oppgaven. I tillegg har det vært vanskelig å finne informanter med mye erfaring innenfor området. Informanten er utdannet ergoterapeut og arbeider for tiden i stillingen som ergoterapeut og støttepedagog. Grunnen til at jeg valgte å intervjuer en ansatt med utdanning som ergoterapeut var både på grunn av informantens erfaringer og det at jeg ønsket informantens blikk inn på barnehagen.

3.3. Etisk hensyn

Bergsland og Jæger (2014) skriver om viktigheten av behandlingen av personopplysninger og informasjonen informantene får på forhånd. Å velge å delta på intervjuet er frivillig og at han kan trekke seg når han vil. Informanten må få informasjon om hva svarene og materialet de snakker om skal brukes til, og hva de er med på. Personlige data som kan avsløre informantens identitet må anonymiseres og er konfidensielt.

Dermed skal jeg benevne informanten som «informanten» og «han», dette uavhengig av kjønn på informanten. Etter intervjuet er gjennomført og transkribert vil lydfilen bli slettet fra enheten for å beskytte informanten. Dette er informanten informert om på forhånd.

3.4. Analyse av datamateriell

Jeg har på forhånd laget en intervjuguide som er semistrukturert som utgangspunkt for intervjuet og innsamling av data. Her har jeg lagt inn relevante og nødvendige spørsmål som jeg trenger til oppgaven. På forhånd har informanten mottatt e-post med intervjuguide og informasjon om hvordan det skal foregå. Dette for at informanten skal få mulighet til å forberede seg på intervjuet, og dermed muligens svare bedre på spørsmålene. Man kan tenke at dette gir informanten tid til å formulere gode svar på spørsmålene. Men den faktoren mener jeg ikke er reell i dette tilfellet, og velger å stole på informant om at svarene er ærlige.

Intervjuet vil bli tatt opp som lydopptak, noe som var greit for informanten, hørt igjennom og bli transkribert i etterkant. Etter transkriberingen blir opptaket slettet og alt som transkriberes blir anonymisert slik at all informasjon om informanten holdes konfidensielt. Etterpå vil mine funn bli lagt inn under relevante kapitler i bacheloroppgaven og jeg drøfter funnene.

4. RESULTATER

I dette kapittelet vil resultatene fra intervjuet komme frem, resultatene vil også bli brukt senere i drøftingen. Informanten i intervjuet har på bakgrunn av sin utdanning et litt annet syn enn en pedagog. Fokusområdet til informanten ligger mer på trening, noe som gir en litt annerledes vinkling. Jeg velger å gjengi det informanten sa med sitat og omformulert til egne ord. Dette for å gi en god flyt i teksten, men også gjøre resultatet oversiktlig.

Resultatkapittelet er delt opp i fire kategorier: Informantens definisjoner, hva sa informanten om uteleken, personalets rolle og uteområdet. I gjengivelsen blir informanten anonymisert gjennom at begrepene ”informanten” og ”han” blir brukt. Intervjuguiden ligger som vedlegg bakerst i dokumentet.

4.1. Informantens definisjoner

Aller først snakket vi om definering av begrepet funksjonsnedsettelse. Informanten definerte det slik: «Det er et tap eller en skade på en funksjon som gjør at du ikke utfører aktiviteter på lik linje som andre.» Deretter fortsatte han med å definere tilrettelegging der han tenker umiddelbart på «tilgjengelighet». Der det å gjør ting tilgjengelig for alle barn uavhengig av funksjonsnivå. Det bidrar til at alle barn kan gjøre det de har lyst å gjøre. Og om inkludering sa informanten følgende: «Inkludering er en del av å være et fellesskap. Skape tilhørighet, samhold og trygghet». Informanten var veldig opptatt av inkludering, han snakket om fokuset han hadde på dette i arbeidet sitt som støttepedagog.

4.2. Informanten om uteleken

Da jeg spurte om hva informanten mener man bør gjøre for å tilrettelegge for barn med nedsatt bevegelsesevne på uteområdet svarte han først og fremst tilgjengelighet. Informanten min var veldig opptatt av dette med å også få inkludert trening naturlig i uteleken, mulighetene for klatring, balansetrening og gå i trapper. Små ting som er tilgjengelige i hverdagen, slik at barna kan bruke det uten å tenke på at de faktisk trener mens de leker. Men det er også stor forskjell ut i fra hvilken bevegelsesnedsettelse det er snakk om, erfaringene informanten mitt har gjort seg er at ingen barn er like og at uteleken må tilpasses og tilrettelegges ut i fra hver enkeltes behov. Han har arbeidet for å få læringen og treningen inn som en del av uteleken.

Noen av barna han har arbeidet med har trengt litt ekstra trening for å få bedre styrke i føttene blant annet, for å få denne ekstra treningen la han dette til uteleken, noe som har fungert bra. Barnehagen har et variert uteområde i form av kupert terreng, fjellskrenter, flater og noen lekeapparater. Han sier også at det er viktig at vi voksne motiverer til samlek, da må vi også være i nærheten og hjelpes til hvis det trengs. De voksne må bygge på barnas sterke sider, slik at de får kjenne på mestringsfølelsen.

Barnehagen informanten arbeider i har ikke så mange lekeapparater. Barnehagen er ikke akkurat ny og ikke tilrettelagt for alle, men alle de han har arbeidet med har det gått bra med i forhold til både uteområdet og lekeapparatene. Dette kan ha noe med at de voksne må se muligheter, ikke begrensninger. Så langt i arbeidslivet har informanten ikke opplevd at de har måttet endre eller bygge om på lekeapparatene. Kanskje fordi det blir sett på som trening for de som trenger det, men hvis det ikke hadde fungert for barna i barnehagen å komme seg til sklien, hadde nok trappene blitt byttet ut med en haug eller noe som hadde gjort det enklere og mer tilgjengelig. Igjen er mestringsfølelsen utrolig viktig.

I barnehagen informanten arbeider i kan både barn og voksne tegn til tale. Dette er et viktig kommunikasjonsmiddel som også gjør at barna lettere kan inkludere hverandre siden de forstår hverandre. Samtidig har de arbeidet for å skape en forståelse blant barna om hvorfor noen trenger litt ekstra hjelp, uten å skape for mye fokus på funksjonsnedsettelsen deres. Hvis barna har forståelse kan det også være lettere for de å inkludere hverandre i leken.

Informanten sier også at det å motivere til samlek og sosial læring er viktig, spesielt i uteleken. Det handler om å skape forståelse blant de andre barna, gi barna mulighet til å leke sammen, da det gir flere positive aspekter enn hvis de blir tatt ut av gruppen for å drive med mer tilrettelagte aktiviteter.

4.3. Informanten om personalet

Informanten snakket først og fremst om felles forståelse og tilstedeværelse. Viktigheten av at personalet er tilstede i uteleken sammen med barna og ikke stå en gjeng å snakke. Da jeg spurte informanten om i hvor stor grad personalet kan påvirke uteleken for barn med nedsatt bevegelsesevne svarte han at personalet spilte en vesentlig rolle. Det å være tilstede for å tilrettelegge, veilede, motivere, observere barna og være der før hendelser skjer slik at ingen havner utenfor og at alle får det de trenger.

Personalet må være tilstede slik at barna kan få prøve det de selv har lyst til, og få eventuell hjelp hvis det trengs. Han nevner også viktigheten av å gjøre barna interessant for de andre, at den voksne begynner med morsomme leker eller andre aktiviteter med det ene barnet som igjen kan utvikle seg til en stor gruppelek. Da kan det i utgangspunktet tilrettelegges etter funksjonsnivået til det bevegelsesnedsatte barnet, og at de andre barna kan henge seg på istede for motsatt.

4.4. Informanten om uteområdet

«Det er viktig at uteområdet motiverer til trening, at det er trygt, men samtidig en utfordring. At det er rom for samlek er også viktig, da må det tilrettelegges for alle typer funksjonsnedsettelse.»

Informanten var usikker på hva kravene om universell utforming handlet om, han trodde ikke at barnehagen han arbeider i utfylte de eventuelle kravene siden den er cirka 30 år gammel. Det beste er jo hvis barnehagen er universelt utformet, som vil si at området er utformet og tilrettelagt uansett funksjonsnivå, da er det bestemte retningslinjer å følge.

«Per dags dato er ikke dette et hinder for barna vi har. Men om det kommer noen med synsnedsettelse eller i rullestol vet jeg ikke om uteområdet vil fungere.»

I forhold til hvordan et godt uteområde er utformet for barn med nedsatt bevegelsesevne, er nøkkelordet tilgjengelighet. Informanten poengterer at det kommer an på hvordan funksjonsnedsettelse det er snakk om. Med tanke på barn med nedsatt bevegelsesevne, burde det være kupert terreng slik at barna får utfordringer i lek og aktivitet.

5. DRØFTING

Dette kapittelet inneholder drøfting og diskusjon av datamaterialet som ble funnet under intervjuet, opp mot teorien. Mine egne refleksjoner og meninger vil også være en del av drøftingen. For å få en rød tråd, har jeg valgt å dele inn drøftingen i samme kapitler som før i oppgaven. *1. Inkludering av barn med nedsatt bevegelsesevne i uteleken, 2. personalets oppgaver og 3. uteområdet.* Dette gir kapitlet en ryddig og oversiktlig struktur.

5.1. Inkludering av barn med nedsatt bevegelsesevne i uteleken

Ytterhus (i Sandseter m.fl 2010) skriver om hvor vesentlig synliggjøringen av fysisk aktivitet, sosial inkludering og deltakelse er for funksjonsnedsatte barn. Han skriver også at hvis menneskene rundt barnet legger til rette omgivelsene og aktivitetene, kan det vise barnet hvor lite relevant funksjonsnedsettelsen er. Det at barnet kan få lov til å kjenne på å bli inkludert selv om ting tar tid er veldig viktig for selvfølelsen.

Informanten snakket om å bygge på barnas sterke sider, vi må styrke det positive for at de skal få lov til å kjenne på mestringfølelsen. I barnehagen informanten jobber i bruker de også tegn til tale for at alle skal kunne kommunisere med alle. Dette er også et virkemiddel for inkludering av alle barn. Å arbeide for å skape en forståelse for at barn har ulike behov er ganske viktig, hvis barna forstår dette kan det også være lettere å inkludere hverandre i leken.

Dersom de voksne ikke legger for mye fokus på bevegelsesnedsettelsen barnet har, kan det gjøre det lettere for barnet å tørre å utfolde seg. Hvis fokuset blir for stort kan barnet trekke seg tilbake og ikke tørre å prøve på de utfordringene som møter en i uteområdet og har lettere for å bli ekskludert. Enda viktigere er det at uteområdet er tilrettelagt så godt som mulig, hvis barnet slipper hindringer på uteområdet kan også motivasjonen for å delta bli større.

Når uteområdet kan gjenspeile hvor lite relevant det er at barnet har en bevegelsesnedsettelse er det lettere å prøve og ta seg god tid. Som informanten sa så er det viktig å bygge på barnas sterke sider, også da tar man bort fokuset på bevegelsesnedsettelsen og retter fokuset mot kunnskap, ferdigheter og mestring.

Informanten snakket om tegn til tale noe som også kan brukes som et hjelpemiddel for inkludering av alle. Ved at alle bruker det samme kommunikasjonsmiddelet er det lettere å inkludere hverandre, og føle seg som en del av fellesskapet.

Andersen (i Barne- og familiedepartementet, 2000) skriver at når uteområdet er tilrettelagt bidrar det til at barna blir mer selvstendig. Det å være med på aktiviteter uansett forutsetninger er viktig for å skape en god selvfølelse, den sosiale kontakten med andre og for å oppleve glede og mestring i hverdagen. Barna trenger å kjenne på selvstendighet og mestring i hverdagen, hvis de skal kjenne dette må de voksne være oppmerksom, rose og tilrettelegge. Som tidligere nevnt er det viktig at uteområdet er så godt tilrettelagt som mulig for mulighet for mestring. Hvis barna ikke får kjenne på det kan barna få dårlig selvfølelse og barna kan trekke seg bort. Å trekke seg unna oppgaver de ser på som for utfordrende kan ha denne effekten.

Inkludering uansett bakgrunn og funksjonsnivå er viktig. Ytterhus (i Sandseter m.fl 2010) belyser viktigheten av å synliggjøre inkludering for å utvikle sosial kompetanse, være en del av en gruppe og delta i lek og aktiviteter. Han påstår videre at de ansatte i barnehagen ikke er spesielt oppmerksomme på dette, og at den positive opplevelsen man får av å dele erfaringer med andre barn blir borte.

Informanten sier at det å motivere til samlek og sosial læring er viktig, spesielt i uteleken. Det handler om å skape forståelse blant de andre barna, gi barna mulighet til å leke sammen, da det gir flere positive aspekter enn hvis de blir tatt ut av gruppen for å drive med mer tilrettelagte aktiviteter. Da mener jeg det forsvinner en del muligheter for barnet å erfare og lære.

Barn med nedsatt bevegelsesevne trenger også den samme erfaringen med å oppleve og leke sammen med en gruppe, da det skaper glede og samhold. Man kan tenke at et barn med nedsatt bevegelsesevne som bruker mye tid på individuell trening, og ikke blir inkludert i leken til funksjonsfriske barn, mister en del av dette samholdet. Det er ikke dermed tenkt at den tilrettelagte individuelle treningen, som normalt tilfaller barn med nedsatt bevegelsesevne, skal bort. Men man burde kanskje fokusere mer på den tiden barnet tilbringer med resten av barnegruppen. Fordi inkludering er viktig for barnets trivsel og utvikling.

5.2. Personalets rolle

Pape (2013) påstår at hvis man legger til rette for lekende samspill mellom en voksen og et barn, økes mulighetene for deltakelse i leken. Den voksne kan da legge fokuset over på gode løsninger enn på reglene i leken. I temaheftet om barn med nedsatt funksjonsevne (2008) i barnehagen står det om at støttepedagogen eller spesialpedagogen skal fungere som en brobygger mellom det funksjonsnedsatte barnet og resten av barnegruppa.

Min informant snakket også under intervjuet om at personalet har en viktig rolle og muligheten til å påvirke uteleken og å gjøre barnet interessant. Hvis en voksen og det bevegelsesnedsatte barnet starter en lek, er mulighetene for å legge til rette etter funksjonsnivå også lettere. De voksne må være tilstede å motivere, tilrettelegge, observere og veilede slik at ingen havner utenfor og at alle får det de trenger. Kunnskapsdepartementet (2011) har også skrevet om at personalet har ansvar for at alle uansett bakgrunn skal oppleve å være betydningsfulle for fellesskapet og at de skal møtes med respekt.

Det kan være en utfordrende oppgave for personalet å legge til rette for alle barna, da hvert enkelt barn har ulike behov. Som voksen er det viktig å være reflektert og bevisst på denne viktige oppgaven man har i barnehagen. Når det kommer til inkludering av bevegelsesnedsatte barn i uteleken handler det mye om å legge til rette aktivitetene slik at det holdes rundt nivået barnet har mulighet til å utføre. Det at den voksne her kan ha fokus på de gode løsningene og humoren i leken gjør det lettere for alle å delta enn hvis man for eksempel skal leke noe med bestemte regler.

Hvis det er det bevegelsesnedsatte barnet og den voksne som starter leken kan man allerede fra start legge leken til rette for barnet og så får de andre barna slenge seg på med de reglene som gjelder der og da. Man tenker ofte seg at barn klarer å inkludere seg selv i lek, men er det tilfelle? I enkelte tilfeller er det slik, men for en del barn kan dette være vanskelig av ulike årsaker. Så hva kommer til å trekke de andre barna mot aktiviteten og barnet, hvilke sterke sider skal den voksne spille på for å samtidig sørge for mestringsfølelse? Da er det viktig at den voksne er denne brobyggeren som Pape (2013) skriver om. Brobyggeren må observere og delta i leken, hvis den voksne er med på å starte en aktivitet med barnet handler det om å gjøre barnet interessant.

5.3.Uteområdet

Kunnskapsdepartementet (2011) skriver at i tilretteleggingen av det fysiske utemiljøet må man ta hensyn til alle barn, uavhengig av alder og ferdighetsnivå. For å kunne klare dette på best mulig måte er det viktig med universell utforming. Den universelle utformingen går ut på at området skal bygges slik at det alle uansett funksjonsnivå skal kunne bruke det uten spesielle tilrettelegginger og hjelpemidler.

Informanten hadde ikke særlig erfaring med universell utforming på grunn av arbeid i en gammel barnehage, og var derfor usikker på kravene. Men selv uten erfaring syntes han at det er veldig viktig med et universellt tilrettelagt område.

Universell utforming skal legges til rette slik at alle barn skal få mulighet til å utfolde seg, uavhengig av funksjonsnivå. Men vil en barnehage med universell utforming gi gode nok muligheter til utfoldelse for de funksjonsfriske barna? Her er det viktig å tenke på alle, og ha et uteområde med tilrettelegging for alle typer funksjonsnivå. Kanskje må uteområdet være blandet slik at både flate partier, hauger, grus, gress og plattning. Hvis området er variert kan det være både lagt til rette for de mest bevegelsesnedsatte barna, men også de funksjonsfriske barna.

Både Andersen og Steinsvik (i Barne- og familiedepartementet, 2000) skriver om hvor viktig det er med mulighet for trening, stimulering, utforskning og læring på uteområdet. Det er viktig at uteområdet er godt tilrettelagt for å stimulere dette behovet. Andersen (i Barne- og familiedepartementet, 2000) nevner også at når et barn med bevegelsesproblemer kommer i ulendt terreng kan barnet trenge mer hjelp for å komme seg frem, og eventuelt utføre en aktivitet eller oppgave. Noen kan også bli hjelpsløse i snøen eller i bakkene og da er det viktig at en voksen er tilstede for å kunne hjelpe til.

Informanten snakket gjentatte ganger om treningsmulighetene på uteområdet, og hvor bra det er at barna kan trene mens de leker uten at de tenker på at det er trening. Dette kan være små ting som er lett tilgjengelige som ei trapp, klatring eller balansetrening. For barna han har hatt i barnehagen har akkurat dette fungert veldig bra.

Det er viktig å bruke uteområder fordi det gir gode muligheter til å trene grovmotorikken uavhengig av funksjonsnivå. Det kupert terrenget gjør uteområdet til en bra treningsarena, spesielt for barn med nedsatt bevegelsesevne, samtidig som at alle barn kan leke sammen i uplanlagte aktiviteter. Man kan tenke seg at aktivitetene blir mer spontan og sosial. Det er et pluss å få treningen inn i uteleken mens barnet ikke har i fokus at nå er det tid for trening, motivasjonen for å leke og trene kan da bli større.

Men det er ikke alle med nedsatt bevegelsesevne som klarer å bevege seg i et kupert terreng. Noen barn med nedsatt bevegelsesevne er helt avhengige av at området er flatt og fremkommelig og det er nødvendig at uteområdet i en barnehage har en blanding av både kupert og flatt terreng slik at alle har glede av å kunne bevege, utforske og utfolde seg ute.

Andersen (i Barne- og familiedepartementet, 2000) skriver også om at når det er tilrettelagt for funksjonsnedsatte barn ute, er det også bra for de funksjonsfriske barna på uteområdet. Han skriver også om at lekeapparatene må tilrettelegges for viktigheten av inkludering. For eksempel at sklien er bredere eller husken er større slik at det kan romme en voksen sammen med barnet.

Selv om et lekeapparat er tilrettelagt, betyr ikke det at barnet likevel klarer å delta.

Lekeplassene er ofte tilrettelagt uten at det er tenkt på muligheten for å delta i leken. Dette skriver DELTAsentret om i heftet Lekeplassen for alle! (DELTA-sentret, 2004). På grunn av synet informanten har på trening har dette med lekeapparater ikke vært et problem. Å komme seg opp i sklien for eksempel, har vært trening for de aktuelle barna. Men han nevnte også at hvis dette hadde blitt et problem hadde de måttet endre på den eventuelle hindringen for å legge til rette. Dette på grunn av mestringsfølelsen.

Ofta leker barna i barnehagen i og rundt lekeapparater, barn er kjent for å ha god fantasi og da kan et lekeapparat gjerne bli brukt til noe annet enn det som er den egentlige meningen. Også i slike tilfeller er det viktig at barn med nedsatt bevegelsesevne har muligheten til å være med på dette. Hvis lekeapparatet ikke er tilrettelagt for barn med nedsatt bevegelsesevne blir de naturlig ekskludert fra leken som foregår. For de aktuelle barna skal det likevel, i et universelt utformet uteområde, være muligheter for deltakelse.

Barna skal kunne klare å komme seg til og eventuelt opp i lekeapparatene på egen hånd uten spesiell tilrettelegging. Hvis mulig kan det også bygges to måter å komme seg til lekeapparatet på. For eksempel en trapp, men også en liten rampe for eventuelle rullestolbrukere. Da er det både lagt til rette for bevegelsesnedsatte barn, men også funksjonsfriske barn.

6. KONKLUSJON

«Hvordan kan man inkludere barn med nedsatt bevegelsesevne i uteleken i barnehagen?»

For å få inkludert barna med nedsatt bevegelsesevne er det først og fremst tilretteleggingen som er viktig. Det optimale i en barnehages uteområde er at det er universellt utformet for at det skal dekke behovene til alle, uahengig av funksjonsnivå. Selv mener jeg at det er viktig, men at det i tillegg burde være et variabelt terreng der det er muligheter også for de med nedsatt bevegelsesevne å bli utfordret. Inkludering burde skje begge veier. Det er viktig at det bevegelsesnedsatte barnet blir inkludert i aktivitetene sammen med de funksjonsfriske barna. Men det er også viktig at de funksjonsfriske barna blir inkludert i barnet med nedsatt bevegelsesevne sine aktiviteter. Det å ikke ta barnet med nedsettelsen ut av gruppen for å trene men å heller inkludere de andre i treningen.

Informanten ga ikke så mye informasjon om personalets rolle i uteleken, men det viktigste som ble nevnt er at det ikke er tvil om at personalet har en veldig viktig rolle i inkluderingen. Jeg mener at personalet må jobbe for å legge til rette aktivitetene etter funksjonsnivået til enkeltbarnet, men samtidig skape små utfordringer for å gi barnet mestringsfølelsen. Å fokusere på gode løsninger er viktig, og å se mulighetene og ikke begrensningene for uteområdet. Enkelte utfordringer kan gjerne brukes som treningsområde hvis det passer funksjonsnivået barnet har.

Som nevnt flere ganger tidligere er det vesentlig at uteområdet er godt tilrettelagt for barna med nedsatt bevegelsesevne. Hvis uteområdet ikke er godt tilrettelagt kan hindringene bli for store for barnet, dermed vil det være vanskelig å utfolde seg i uteleken.

Tilretteleggingen er avhengig av funksjonsnivået hos barnet, i enkelte barnehager kan tilretteleggingen være minimal. Mens i andre barnehager kan det være nødvendig med store forandringer og mye tilrettelegging, uansett er det viktig å ta hensyn til behovet for alle barna i barnehagen. Alle disse faktorene spiller inn på hvordan man kan og bør arbeide for å inkludere barna i uteleken.

6.1. Egne refleksjoner

Det har vært utrolig spennende å jobbe med oppgaven, jeg har fått mye mer kunnskap og blitt veldig inspirert. Dette kommer jeg til å ta med meg videre inn i arbeidslivet. Jeg håper at jeg, etter alt arbeidet med oppgaven, klarer å se muligheter istede for begrensninger på uteområdet. Gjennom arbeidet med oppgaven er det to faktorer som går igjen gjennom hele oppgaven, inkludering og tilrettelegging. Begge disse faktorene handler om å gjøre det beste for barna, og for at de skal få lov til å utfolde seg fritt på uteområdet.

Hvis jeg skulle arbeidet videre med denne oppgaven ville jeg gått dypere inn i tilretteleggingen for de ulike funksjonsnedsettelsene, sett nærmere på samarbeidet mellom personalet og undersøkt om kravene om universell utforming stemmer opp mot det faktiske uteområdet i barnehagen.

7. LITTERATURLISTE

- Barne- og familiedepartementet. (2000). Barnehagens fysiske miljø: Et temahefte om utforming av barnehagens inne- og uteområder. Oslo: Barne- og familiedepartementet
- Bergsland, M. D., & Jæger, H. (2014). Bacheloroppgaven i barnehagelærerutdanningen. Oslo: Cappelen Damm AS.
- Kunnskapsdepartementet., & Mørland, B. (red.) (2008) Temahefte om barn med nedsatt funksjonsevne i barnehagen. Oslo: Kunnskapsdepartementet
- Kunnskapsdepartementet. (2011). Rammeplan for barnehagens innhold og oppgaver. Bergen: Fagbokforlaget.
- Pape, P. (2013). Jakten på den gode barndom: Lekende og inkluderende miljøer i barnehagen. Oslo: Kommuneforlaget AS.
- Sandseter, E. B. H., Hagen, T. L. & Moser, T. (2010). Barnas barnehage 3: Kroppslighet i barnehagen. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag AS.
- Vedeler, L. (2007). Sosial mestring i barnegrupper. Oslo: Universitetsforlaget.

Nettressurser

- Barnehageloven. (2005). (2013, 01.08). Lov om barnehager. Hentet 26.05.15 fra: https://lovdata.no/dokument/NL/lov/2005-06-17-64#KAPITTEL_1
- Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet. (Udatert). Universell utforming A-B-C. Hentet 26.05.15 fra: http://www.bufdir.no/Uu/Universell_utforming_A_B_C/
- DELTA senteret. (2004). Lekeklassen for alle: Om hvordan tilrettelegge barnehagens uteområde også for barn med funksjonshemming. Hentet 15.04.15 fra: <http://www.arkitektur.no/157508/EcoPublication/Lekeklassen-for-alle?pid=NAL-EcoPublication-Attachment>
- FN. (2008, 03.05). FNs konvensjon om rettighetene til personer med nedsatt funksjonsevne. Hentet 24.05.15 fra: <http://www.fn.no/Bibliotek/Avtaler/Menneskerettigheter/FNs-konvensjon-om-rettighetene-til-personer-med-nedsatt-funksjonsevne>

FUG. (Udatert). Hva er forskjellen på inkludering og integrering? Hentet 25.05.15 fra:
<http://www.fug.no/hva-er-forskjellen-paa-inkludering-og-integrering.4667098-148211.html>

Meld. St. 41 (2008-2009). (2009). Kvalitet i barnehagen: Alle barn skal få delta aktivt i et inkluderende fellesskap. Hentet fra: <https://www.regjeringen.no/nb/dokumenter/stmeld-nr-41-2008-2009-/id563868/?docId=STM200820090041000DDDEPIS&q&navchap=1&ch=5>

Miljøverndepartementet. (2007). Universell utforming: Begrepsavklaring. Hentet 25.05.15 fra: http://www.universell-utforming.miljo.no/file_upload/uniutf%20a4%20norsk-eng.pdf

Nasjonalt kompetansemiljø om utviklingshemming. (2014, 30.06). Barnehage. Hentet 25.05.15 fra: <http://naku.no/node/47>

Wikipedia. (2014, 19.07). Funksjonshemming. Hentet 25.05.15 fra:
<http://no.wikipedia.org/wiki/Funksjonshemming>

8. VEDLEGG

Intervjuguide

Bakgrunns spørsmål:

Alder, kjønn, stilling:

Utdanning:

Erfaring:

Punkt 1: Definerings

- Hvordan vil du definere nedsatt funksjonsevne?
- Hvordan definerer du tilrettelegging?
- Hva legger du i begrepet inkludering?
- Hvordan vil du beskrive et godt uteområde for barn med nedsatt funksjonsevne?

Punkt 2: Erfaringer med barn med nedsatt funksjonsevne?

- Hvilke erfaringer har du med barn som har nedsatt funksjonsevne?

Punkt 3: Uteleken

- Tilrettelegging av uteområdet med tanke på leken
  - Hvordan mener du man bør/kan tilrettelegge for barna med nedsatt funksjonsevne på uteområdet?
  - Hva slags erfaringer har du gjort deg i forhold til disse barna?
- Si noe om: Lekeapparater
  - Muligheter/begrensninger
- Si noe om: Inkludering i leiken
  - Naturlig inkludering på grunn av tilrettelegging som er gjort på forhånd (f.eks tilrettelegging av uteområdet)
  - Hvordan arbeider dere med å inkludere de funksjonsnedsatte barna?
  - Hvordan tilrettelegger dere med tanke på at alle barna skal være inkludert?

Punkt 4: Personalet

- Hvordan samarbeider personalet for å tilrettelegge for barn med funksjonsevne i uteleken?
- I hvor stor grad kan personalet påvirke uteleken til barn med nedsatt bevegelsesevne?
  - Både i forhold til utforming av uteområdet og tilstedeværelse.
  - Oppfyller uteområdet kravet om universell utforming?